

19. Täby kyrka.

Pl. 8.

Litteratur: L 1037. Ransakningarna 1667–84 (tryckt i Ransakningar efter antikviteter 2, 1969, s. 165); J. Peringskiöld, *Monumenta* 6; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 367; C. Wikander, *Beskrifning öfver Mosjö och Täby Soknar i Neriket*, 1772 (i: hs S 121, UUB); *Kyrkoinventarium 1830* (ATA); C. F. Bergstedt, *Reseberättelse 1844*, s. 24 (ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse 1861*, s. 33 (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 183), *Runa fol.* (1873), s. 93; G. Djurklou, *Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under åren 1862 och 1863* (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 215); H. Hofberg, *Förteckning och Beskrifning på de Fornlemningar och Minnesmärken som finnas i ... Täby ...*, 1865, s. 14 (ATA), *Brev till Carl Säve den 5/7 och 17/7 1867* (ATA), *Nerikes gamla minnen* (1868), s. 91 f., *Nerikes Fornlemningar 1*, 1868, s. 16 (ATA), *Förteckning öfver Nerikes fasta fornlemningar* (1871), s. 15; *Örebro läns kalender 1880*, s. 353; E. Brate, *Anteckningar 1901* (ATA); J. L. Saxon, *Närkes kyrkor i ord och bild* (1928), s. 372 f., 390; J. Brunström, *Runstenen i Täby* (i: *Nerikes Allehanda* den 3/10 1935); *Sveriges kyrkor, Närke*, bd 1, h 2, *Örebro härad* (1949), s. 227, 229; S. B. F. Jansson, *Runinskrifterna i Närke* (i: *Från bergslag och bondebygd 1952*), s. 38 f.; S. Lindqvist, *Forntidens Kumla och omvärlden* (i: *Kumlabygden* 2, 1963), s. 18, 217.

Äldre avbildningar: C. O. Taxingius(?), bläckteckning i *Ransakningarna 1667*; teckning (osign.) i S 124 (UUB); J. G. Hallman, teckning (ATA) och i Peringskiölds *Monumenta* 6; A. Wætter, teckning (ÖLM); O. G. Blomberg, teckning 1862 (ATA); Dybeck, blyertsteckning (ATA) återgiven i *Runa fol.*, pl. 9); Hofberg, teckning 1867 (ATA), teckning i *Nerikes Fornlemningar 1* (återgiven i *Nerikes gamla minnen*); Brate, foto 1901 (ATA); Lindqvist, foto (ATA); Brunström, teckning (a. a. 1935).

Stenen är inmurad i sakristians östra yttermur, 4 m S om sakristians nordöstra hörn. Stenens nedre, dvs. högra kant ligger i markytan.

I *Ransakningarna* finns en odaterad och osignerad »Vnderrättelse, om the Antiquiteter som finnas vti Mosjö Sochn och Östra Närrike». Där ges en utförlig och intressant redogörelse för fornminnen inom Mosjö. Redogörelsen följs omedelbart av en »Vnderrättelse om then Antiquitet, som i Täby Sochn finnes, som är Annexa till Mosjö». Båda dessa »underrättelser» har av allt att döma insänts av kyrkoherden C. O. Taxingius sommaren 1667.¹ I den senare finns följande ingående beskrivning av runstenen i Täby kyrka: »Een tämelig stoor gråsteen, finnes liggandes ändalångz vti Täby Sacristie östra wägg, på hwilken steen fins i bredderna, och omkring then ändan som norr vt ligger Runskriff, men mit vti twenne åtskillelige Figuræ som någorlunda eenlijk afrijtning å andra föliande sijdha vtwijsar.² och säijes att thenna Steen eller Runska Skriff, skulle witna. thet Täby kyrckia, skulle warit först vpybygd medh Mose offer, thet är som man wil vttydat medh thet offer som föll widh Mosjö kyrckia.» (Ulf Christoffersson har i marginalen antecknat *I. R*[unsten].) I Peringskiölds *Monumenta* 6, bl. 109 f. finns en beskrivning av Närkes runinskrifter: »Ellefte Boken om Swea och Göthiske Folketz Minningsmärke i Närrike igenfundne och Med deras rätta afritning korteligen beskrefne.» På avbildningen av Nä 19 är antecknat: »Runstenen i Täby Kyrckomur» (se fig. 47.).

I *Svenska runstenar* antecknar O. Celsius: »Närke Täby Kyrkiemur ... misit M. Hallman in Oct. 1725.

¹ Sune Lindqvist har trots sig finna en »redan tidigt» uttalad kritik mot kyrkoherde Taxingius' utförliga underrättelse rörande fornminnen i Mosjö. Lindqvist skriver (i *Kumlabygden* 2, 1963, s. 18), att beskrivningen »av antikviteterna i Mosjö fått sämre vitsord. Redan tidigt har man i marginalen kråkat för dessa partier såsom innehållande 'Intet'». Mot denna förmenta kritik av innehållet i underrättelsen opponerar sig Lindqvist utförligt och framhåller, att »Taxingius har väl motsvarat de ställda förväntningarna och förtjänar vår fulla uppskattning». Det är emellertid tydligt, att Sune Lindqvist har missförstått marginalanteckningen »intet» i *Ransakningarna*. Dylika anteckningar i marginalen gjordes nämligen i Antikvitetskollegiet som ledning för Johan Hadorph under förberedelserna för den forskningsresa som han planerade. »Intet» innebär givetvis ingen kritik av uppgifterna i underrättelsen; det betyder endast, att ingen runsten hade rapporterats från Mosjö. Om förekomsten av ett fornminne av det slaget hade meddelats, skulle det i marginalen ha antecknats »*I R.*» på samma sätt som Ulf Christoffersson gör, när runstenen i Täby kyrka omtalas strax efteråt i kyrkoherdens underrättelse; se ovan.

² Se fig. 46.

Fig. 46. Nä 19. Täby sn, kyrkan. Efter teckning av C. O. Taxingius (?) i Ransakningarna 1667.

Stenen skal vara reen och slät. Med kors och drakehufvud i ritningen. bokstäfverna klar.» Dessa upplysningar om Nä 19 har alltså Celsius fått av magister J. G. Hallman; jfr ovan s. 40, not 1. — En mer ingående beskrivning av stenen ger Carl Wikander, som var pastor i Kumla och Hallsberg. I sin den $4\frac{1}{2}$ 1772 daterade »Beskrifning öfver Mosjö och Täby Soknar i Neriket» skriver han: »Grafstenar och andra ålderdomsmärken äro här icke, mer än en Runsten inmurad i Sacristie muren, och har den utsigt ut åt Kyrkogården til öster, som med följande ritning wisar; men som runorna äro mycket förtärde och bortfrätta, så utgifwer man icke för säkert att alla äro rätt aftagna.» — I Kyrkoinventarium 1830 antecknades »En Runsten, inmurad i Kyrkans östra Gafvel wid Sacristian.»

C. F. Bergstedt har i sin »Berättelse om en resa i Nerike 1844» följande uppgifter om Nä 19: »I östra väggen af Sacristian är inmurad en $2\frac{1}{2}$ aln lång runsten. Rappningen gör den alldeles oläslig.» I Dybecks reseberättelse för år 1861 finns följande upplysning: »Runstenen i Täby sakristias östra vägg, hvars inskrift ännu icke är allmängjord, har efter anhållan af mig blifvit genom v. Pastor Andersons försorg rensad från sand och kalk. Stenen afritades.» *Runa* (fol.): »En sten med väl bibehållna runor och slingor. Han ligger inmurad i kyrkans östra sakerstimur, vid marken. Inskriftens innehåll outredt. 'Di säjer dä ska stå bätter på baksia', yttrade en Närikesbonde. Det vore väl. Hufvudets och stjertens samband med runslingan gifver i egendomlighet runorna föga efter.» — Djurklou (1863): ... »runstenen i Täby kyrkomur ... med temmeligen otvetydiga, men svårförklarliga runmynder, hvilkas mening torde vara omöjlig att utfinna». Också Hofberg nämner givetvis vid flera tillfällen den egendomliga stenen. I ett brev till Carl Säve den $5\frac{1}{7}$ 1867 skriver han: »Under en nyligen företagen resa genom Nerike har jag tagit nya, och som jag tror ganska pålitliga afteckningar af landskapets samtliga runstenar, för att sedan framläggas i ett större arbete öfver 'Nerikes gamla Minnen', som jag har under händer. Men innan detta sker, hade jag önskat, — och anhåller derom på det förbindligaste, — att få underställa de gjorda runtexterna Eder granskning. Större delen af dem äro visserligen mycket lättlästa; men med andra är detta återigen icke händelsen. Till dessa senare hörer den besynnerliga Täby-stenen, hvars mynder, ehuru serdeles tydliga, så vidt jag vet, hittills motstått hvarje försök till tolkning.»

Blågrå, strimmig gnejs med längsgående fåror. Höjd 2,55 m, bredd (nedtill) 1,05 m, upptill (tvärs över korset) 1 m. Slingans bredd omkring 10 cm. Ristningen är djup och tydlig med breda, kraftiga linjer: huggningstekniken är annorlunda än i ristningar från vikingatiden.

Inskriften, som består av 47 tecken och 5 skiljetecken, kan återges på följande sätt:

ÞIURNI + *FBV + BIRI + NI

ADYIY *BBIYPIY + DNIB

þiurksi + *fbu + bikri + u *spt + u] bos | upmtkhbulmfsk × þurkbkfk

5

10

15

20

25

30

35

40

45

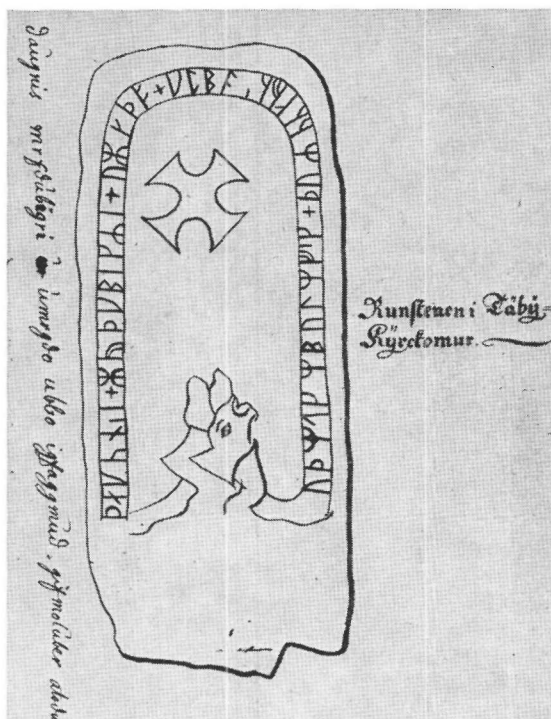
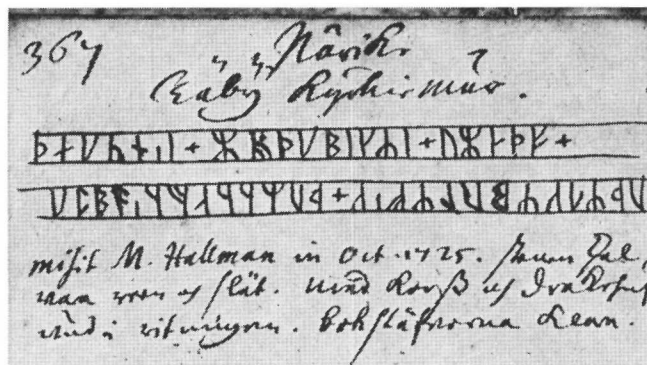

Fig. 47. Nä 19. Täby sn, kyrkan. Efter teckning av J. G. Hallman i Peringskiölds Monumenta.

Fig. 48. Nä 19. Täby sn, kyrkan. Efter O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60).

Till läsningen: Inskriften följer icke runslingan på normalt sätt och kan därför ej läsas i en följd. Teckenföljden 1–26 står i slingans vänstra hälft, 27–47 i dess högra hälft. 6 s har, liksom 19, 26 och 38, kortform. t och o har ensidiga bistavar. Flera stuprunor förekommer i inskriften (t. ex. 3 u, 4 k, 5 t, 9 f, 11 u, 22 u, 43 k, 46 f och 47 k). — I Peringskiölds Monumenta återges inskriften på följande sätt: »daugnis mrdubigri umrgdo ubbo igfaggmud. gifmobuber atodu.»

Brate, som år 1901 gjorde en noggrann undersökning av Nä 19, antecknade bl. a.: »Ormhufvudet saknas alldeles hos Hofberg och är hos Dybeck oriktigt. Slingan företer den egendomligheten, att yttre linien saknas på en sträcka omedelbart framför inskriftens början såväl på vänstra som på högra sidan. Inskriften är rätt tydlig, men jag kan icke tyda den. Alla runorna äro vända mot stenens topp, hvilket synes tyda på att början af den ena sidans runor skall läsas efter den andra sidans slut, men blott tydningen kan visa, hvilkendera sidan skall läsas före den andra ... Det synes sannolikt, att åtminstone högra sidans runor äro att läsa med foten åt stenens kant och toppen inåt stenen, enär sålunda af 21 runor blott 3 stuprunor behöfva antagas. Af vänstra sidans 25 runor blifva under samma antagande 5 runor stuprunor.»

Redan Liljegren framhåller (*Runurkunder*, s. 111), att »Runmynderna skola vara tydliga, men deras innehåll svårt att bestämma.» Enligt Djurklou har Nä 19 »svårförklarliga runmynder, hvilkas mening torde vara omöjlig att utfinna.» Hofberg skriver (1868): »Som bekant är hafva flera forskare, utan att lyckas, försökt sin skarpsinnighet på uttydningen af denna besynnerliga inskrift, hvars särskilda mynder synas mycket tydliga. Prof. C. Säve anser till och med stenen vara en förfalskning ifrån en senare tid.»

I *Nerikes Allehanda* den $\frac{3}{10}$ 1935 återges ett uttalande av Otto von Friesen: »Täby-stenens gåta är nog mindre än vad hon till en början kan synas och vad som trots ... Klart synes vara att de runliknande tecknen äro uppställda i följderna som icke ge verkliga ord även om ordskillnadstecken rätt flitigt brukas. Efter allt att döma är här fråga om en ristning, som är en efterbildning av en verklig runsten ... Sådana försök att imitera verkliga runristningar äro i Uppland ingen sällsynthet, särskilt i det egentliga runstensområdets utkanter, där man icke alltid haft tillgång till en kunnig ristare ... Täby-stenen tycks emellertid vara yngre än den egentliga runstenstiden. Tecknen påminna om runkalenderns gyllental. Om så verkligt skulle vara, kan

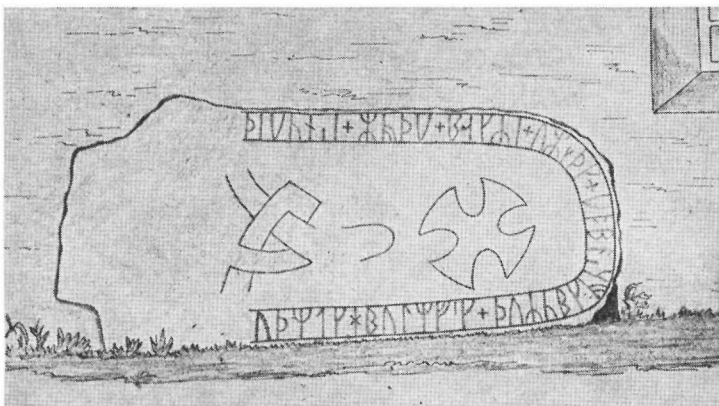

Fig. 49. Nä 19. Täby sn, kyrkan. Efter teckning av H. Hofberg i Nerikes Fornlemningar 1868.

Fig. 50. Nä 19. Täby sn, kyrkan. Efter R. Dybeck, Runa (fol.).

ristningen vara av intresse för datering av runstavens ålder.» Så långt v. Friesen; artikelförfattaren, kantor J. Brunström i Täby, tillfogar följande: »Ja, så snöpligt var det. Och så ha vi här i Täby gått och undrat vad det kunde stå på stenen, kanske något väldigt intressant. Och så står det faktiskt inte ett ord på den, bara tecken utan någon mening. Men gåtan, som ingen gåta var, den är löst.»

Att ristningen saknar språklig innebörd är uppenbart, men därmed är Täbystenens gåta icke löst. Nä 19 tillhör en egendomlig grupp av ristningar, som av naturliga skäl är mycket svår att datera. Av intresse är att Täbysten har blivit inmurad i kyrkan. Den mur, i vilken Nä 19 ligger, är enligt *Sveriges kyrkor* av mycket ungt datum; den nuvarande sakristian skall ha uppförts först på 1600-talet: »Med stöd av en den 8 mars 1666 beviljad stiftskollekt reparerades den mycket bristfälliga kyrkan grundligt. I samband därmed uppfördes 1666 eller 1667 sakristian, som möjligen ersatte en äldre dylik, om vilken dock intet är känt» (a. a., s. 231 f.). — Att en äldre sakristia har funnits kan emellertid bevisas.

Av det förhållandet att Täbysten inmurades i sakristian med den ristade sidan utåt, sålunda väl synlig för kyrkobesökarna, torde framgå, att stenen då betraktades som ett märkligt monument. Detta framgår också klart av »Underrättelse om then Antiquitet, som i Täby Sochn finnes» (*Ransakningarna* 1667; se ovan s. 63). Den beskrivningen av Täbysten skulle ha insänts samtidigt med att sakristian uppfördes — om dateringen av sakristian till år »1666 eller 1667» är korrekt. Källan visar emellertid, att en tradition om inskriftens innehåll hade hunnit utbildas på 1600-talet, och att stenen då betraktades som en »antiquitet». Under sådana omständigheter torde man ha rätt att draga slutsatsen, att den egendomliga ristningen har tillkommit åtminstone ett par århundraden tidigare. »Runstenen» måste, såvitt jag förstår, ha legat i grunden till en sakristia äldre än den som enligt *Sveriges kyrkor* »uppfördes 1666 eller 1667». På denna grund till en gammal, sannolikt medeltida sakristia uppförde man på 1600-talet en ny sakristia. Om det förhåller sig så, skulle »runstenen» i Täby kyrka kunna dateras till medeltiden. Längre kan man för närvarande ej komma, när det gäller Täbystenens datering.